

Роботу з дітьми з особливими освітніми потребами в гімназії презентовано у відео: <https://www.youtube.com/watch?v=rOoepDRzihI>

Отже, можемо зробити висновок, що психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття з дітьми з особливими освітніми потребами сприяють розвитку дітей, їхній соціальній адаптації та комунікації; використання арттерапії та нейровправ забезпечують ефективне навчання та підтримку. Такий підхід допомагає дітям з особливими освітніми потребами подолати бар'єри, розкрити потенціал і забезпечити комфортне перебування в освітньому та соціальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Сайт Міністерства освіти і науки України (інклюзивне навчання) – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/tag/inklyuzivne-navchannya?&tag=inklyuzivne-navchannya>
3. Навчально-методичний посібник «Впроваджуємо інклюзію в закладі освіти» (Державна служба якості освіти України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Inclusion_zaklad_osvity_SQE-SURGe_2023.pdf
4. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 р. № 957 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-п#Text>

Школа без бар'єрів: як початкова освіта сприяє успіху дітей з особливими освітніми потребами

*Анна ДЯДЕНИСТА,
учитель-логопед, учитель-дефектолог,
фахівець (консультант) Інклюзивно-ресурсного центру № 3
Дніпровської міської ради
anngerman4555@gmail.com*

У статті розкрито проблеми та перспективи інклюзивної освіти, підкреслено важливість аналізування зарубіжного досвіду для покращення розвитку інклюзивної освіти в Україні. Авторкою акцентовано увагу на ключових компонентах реалізації інклюзивної освіти в закладах загальної середньої освіти, серед них: формування інклюзивної культури, розроблення інклюзивної політики та впровадження інклюзивної практики, що сприятиме створенню безбар'єрного середовища, доступності інфраструктури та створенню комфортних умов для дітей, які потребують особливої уваги й підтримки. У напрацюванні вагому увагу приділено адаптації освітніх програм, важливості систематичного перегляду критеріїв оцінювання з урахуванням потреб учнів з особливими освітніми потребами (ООП).

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивна культура, інклюзивна практика, безбар'єрне середовище, адаптація, критерії оцінювання, інтеграція.

Постановка проблеми. Включення дітей з особливими освітніми потребами (далі ООП) до закладів загальної середньої освіти в Україні з 2017 року стає поширеною практикою. Учням з ООП надано право на здобуття освіти без будь-якої дискримінації та сегрегації, а також гарантовано створення спеціальних умов навчання та виховання з урахуванням психологічних і фізичних особливостей розвитку.

Раніше «інтеграція» учнів з обмеженими можливостями розглядалася з позиції індивідуальних особливостей кожної дитини без урахування необхідної адаптації чи модифікації самої шкільної інфраструктури. Нині ж інклюзивна освіта, відповідно до Саламанкської декларації, означає навчання всіх дітей у звичайних класах за умови надання їм належної підтримки [1].

Учні з ООП отримали можливість підвищувати академічні результати, покращувати соціальні зв'язки та знижувати рівень дискримінації, що, безсумнівно, сприятиме зменшенню бар'єрів для працевлаштування після закінчення школи.

Проте, попри розвиток інклюзивної освіти, її частка в загальній системі навчання в країні збільшується, а кількість учнів з ООП у загальноосвітніх школах зростає [2]. Щоб інклюзія отримала суспільне визнання, необхідно дослідити причини, які заважають її розвитку, з точки зору безпосередніх учасників – законних представників учнів з ООП. Саме батьки можуть дати об'єктивну оцінку ситуації, розповісти про труднощі, з якими стикаються під час організації навчання своїх дітей, та підтримати нову соціальну ідеологію.

На відміну від численних досліджень щодо готовності вчителів до інклюзивної освіти та оцінки педагогічної практики, проблема інклюзії з позиції батьків чи законних представників досліджена меншою мірою.

У зарубіжних дослідженнях підкреслюється роль батьків дітей з ООП у пропаганді та підтримці інклюзії, покращенні освітніх послуг і розширенні можливостей для навчання в загальноосвітніх школах. Так, A. Paseka та S. Schwab зазначають, що рушійною силою інклюзивного руху в Німеччині в 1990-х роках були саме батьки. Сьогодні в Німеччині батьки мають можливість обирати школу для своєї дитини, принаймні в більшості федеральних земель [3].

C. R. Jorgensen і J. Allan пишуть, що у Великій Британії батьки усвідомлюють важливість різноманітності у школах, зокрема етнічної, що підкреслює соціальні цінності та формує у дітей розуміння себе й інших у процесі спільного навчання з однолітками без особливих освітніх потреб [9].

Часто батьки дітей з ООП наголошують на своєму бажанні, щоб їхні діти були щасливими в майбутньому житті, розвивалися та приносили користь суспільству. Вони підкреслюють важливість загального добробуту, особистих прагнень і всебічних освітніх результатів [4].

На думку M. Tryfon, A. Anastasia, R. Eleni, батьки можуть надати школі глибокі знання та інформацію про потреби своєї дитини та способи їх задоволення. Це корисно як для вчителів, так і для допоміжного персоналу [5].

Позитивне ставлення батьків до впровадження інклюзивної освіти сприяє її успішній реалізації. Водночас ставлення до інклюзії батьків дітей з особливими потребами є позитивним, якщо вони бачать, що всі учасники освітнього процесу (вчителі, керівники, політики тощо) дійсно зацікавлені в підтримці інклюзивної освіти.

Батьки дітей без особливих потреб також часто підтримують інклюзивний підхід, очікуючи, що це допоможе їхнім дітям зміцнити соціальні навички. Вони вважають, що інклюзивне навчання сприяє розвитку дітей загалом – через підвищення чутливості до потреб інших, навчання прийняття та поваги до різноманітності [6].

У закордонних дослідженнях зазначається, що рух за розвиток інклюзивної освіти відображає значні зміни в культурних цінностях суспільства [7].

При цьому наголошується, що батьки повинні мати не лише права, але й нести відповідальність за участь в освітньому процесі своїх дітей. Вони повинні усвідомлювати та обстоювати права дітей з інвалідністю на освіту, отримувати необхідну інформацію, знати відповідні закони та політику, відповідально ставитися до співпраці з педагогами й активно взаємодіяти з іншими фахівцями [7].

У Китаї діти з інвалідністю стикаються як з ізоляцією, так і з сегрегацією в освіті, оскільки залученість батьків є обмеженою, а підтримка з їхнього боку часто відсутня. Неструктурована та недостатньо підтримувана освіта для дітей з ООП закріплює індивідуальну модель розуміння інвалідності.

Ця модель розглядає інвалідність як трагедію, а функціональні відмінності – як основні бар'єри для рівних можливостей участі в суспільстві. Вона формує сприйняття людей з інвалідністю як «ненормальних» або суттєво змінених через їхні особливості, що нібито робить їх нездатними до навчання. Таких людей розглядають радше як об'єкти благодійності, а не як рівноправних громадян, здатних робити внесок у суспільство.

Цей підхід підкреслює саме недоліки інвалідності, припускаючи, що ті, кого вважають «нездатними» чи «непродуктивними», повинні бути виправлені або переміщені в певні соціальні системи підтримки, якщо вони не можуть стати «нормальними». У межах цього мислення суспільство сприймає людей з інвалідністю як офіційно обмежених у правах, виключених із мейнстріму.

Отже, така модель ігнорує соціальні та поведінкові бар'єри, які заважають людям з інвалідністю інтегруватися в суспільство. Вона сприяє їхньому виключенню, обмежує громадянські права осіб з інвалідністю та їхніх родин, а також позбавляє їх можливості брати участь у формуванні політики та ухваленні важливих рішень.

Аналіз літературних джерел. Проблеми інклюзії та інклюзивної освіти є предметом досліджень багатьох зарубіжних і вітчизняних науковців: А. Dyson, А. Millward, С. Clarke, D. Mitchell, S. Robson, Т. Loreman, Л. Даниленко, А. Колупаєва, Н. Купустин, Ю. Найда, М. Сварник, Н. Софій, П. Троханіс, С. Юсфін, Е. Ямбург, Е. Андрєєва, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. Ярської-Смирнової, О. Акімової, Т. Сак, Л. Савчук, Л. Прядко та ін. Питання всебічної підготовки учасників інклюзивного освітнього процесу досліджувались Л. Гречко, В. Засенко, З. Ленів, М. Матвєєвою, В. Синьовим, М. Швед та ін. Протягом останнього десятиліття науковці, зокрема В. Бондар, Т. Євтухова, В. Ляшенко, І. Іванова, О. Столяренко, А. Шевчук, О. Савченко та ін. присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм. Значний вплив на розвиток системи спеціальних навчальних закладів, удосконалення їх структури, розробку методик ранньої діагностики психічного розвитку дітей мали праці вчених Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, Н. Морозової, П. Таланчука, В. Тарасун, М. Ярмаченка [4].

Мета статті полягає у виявленні перешкод, з якими стикаються батьки дітей з ООП в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу.

Аналіз проблем інклюзивної освіти з позиції безпосередніх учасників (батьків, учителів та інших суб'єктів освітнього процесу) є важливим, оскільки дозволяє прогнозувати її розвиток. Як зазначає А. Колупаєва, виявлення та

усунення проблем реалізації інклюзії (ресурсних, системних, організаційних), а також покращення взаємодії між учасниками освітнього процесу сприятимуть просуванню інклюзії в сучасній Україні [4].

Порівняльний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури показав, що закордонні дослідники інклюзивної освіти зосереджують увагу на вивченні досвіду взаємодії батьків і шкільної спільноти, а також на визначенні перешкод, з якими стикаються батьки дітей з ООП. Найбільші побоювання викликають бар'єри, пов'язані з нестачею ресурсів і кваліфікованих кадрів в інклюзивних школах [2].

При реалізації ідеології інклюзії в школі особливого значення надається:

- інклюзивній культурі – створенню турботливої та довірчої спільноти зі сприятливим кліматом та інклюзивними цінностями;
- інклюзивній політиці – розвитку школи для всіх, організації підтримки різноманіття та проведенню різних заходів;
- інклюзивній практиці – організації навчального процесу та мобілізації ресурсів для створення безбар'єрного середовища, доступної інфраструктури, технічного оснащення та комфортних умов у класах.

Вітчизняні дослідження здебільшого присвячені вивченню готовності батьків до інклюзивної освіти та необхідності організації психолого-педагогічного супроводу.

Таким чином, для забезпечення якісної інклюзивної освіти необхідно дослідити думку батьків, які виховують дітей з ООП, щодо наявних перешкод при організації навчання їхньої дитини в закладі загальної середньої освіти. Важливо також провести порівняння їхнього досвіду з досвідом батьків дітей з ООП, які навчаються у спеціалізованих школах.

Для підвищення успішності учнів з ООП у засвоєнні шкільної програми, сприяння їхній соціалізації (спілкуванню з однолітками, педагогами) та мобільності можуть бути використані доступні технології та допоміжні технічні засоби, що відповідають індивідуальним потребам дітей з ООП [7].

Як уже зазначалося, в умовах інклюзії освітні програми слід адаптувати відповідно до потреб дітей з ООП. Це означає, що інклюзивні школи мають забезпечувати адаптовані навчальні програми, які відповідають можливостям і потребам різних категорій учнів. Зміст таких програм повинен відповідати високим стандартам, ураховувати потреби осіб з ООП та бути спрямованим не лише на отримання теоретичних знань, а й на розвиток практичних навичок і вмінь для успішної соціалізації та інтеграції в суспільство.

Крім того, в умовах інклюзивної школи необхідно переглянути процедури та критерії оцінювання, ураховуючи особливості та можливості учнів з ООП.

Сучасна освіта орієнтована на створення інклюзивного простору, де кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал, незалежно від особливих освітніх потреб (ООП). Початкова школа відіграє ключову роль у формуванні навичок і соціалізації дітей з ООП. Власний досвід роботи в інклюзивному класі доводить, що правильний підхід, розуміння потреб дітей і створення комфортного середовища сприяє їхньому успіху.

Інклюзивне навчання починається з фізичної доступності класів. Важливо враховувати:

- наявність пандусів, ліфтів і зручних меблів;
- облаштування навчального простору так, щоб він був безпечним і комфортним;

- використання візуальних підказок, кольорового кодування для орієнтації дітей;
- у своєму класі педагогам слід розмістити зони для відпочинку та роботи, щоб діти могли перемикатися між активностями. Для учнів із сенсорними порушеннями використовуємо спеціальні тактильні доріжки.

Кожна дитина має власний темп навчання, тому диференційоване викладання є ключовим. У практиці слід застосовувати:

- візуальні матеріали – картинки, схеми, інфографіку;
- аудіозаписи та відеоуроки для кращого засвоєння матеріалу;
- метод проєктного навчання, що дозволяє дітям працювати в групах і розвивати комунікаційні навички.

Наприклад, якщо в класі є дитина з функціональними (мовленнєвими) порушеннями, то замість читання ми використовували аудіокнижки, а також спеціальні шрифти, що значно покращило її успіхи.

Робота з дітьми з ООП неможлива без участі:

- асистента вчителя, який допомагає адаптувати матеріал.
- логопеда та дефектолога, які коригують мовленнєвий розвиток.
- психолога, що допомагає дітям справлятися зі стресом.

Батьки відіграють важливу роль у розвитку дітей, тому регулярний контакт є необхідним. Ми практикуємо:

- щотижневі зустрічі для обговорення успіхів;
- спільне планування індивідуальних програм розвитку;
- проведення майстер-класів і тренінгів для батьків.

Один із найкращих результатів ми отримали, коли мати учня з порушенням слуху навчила дітей основ жестової мови, що допомогло хлопчику краще спілкуватися з однокласниками.

Сучасні технології значно полегшують навчання дітей з ООП. У класі можна використовувати:

- Інтерактивні дошки для пояснення матеріалу.
- Спеціальні мобільні додатки для розвитку мовлення та пам'яті.
- Голосові асистенти для дітей із вадами зору.

Наприклад, одній учениці з ДЦП допоміг додаток для покращення дрібної моторики, що позитивно вплинуло на її письмо.

Висновок. Інклюзивна початкова школа – це не просто освітній простір, а середовище, що сприяє розвитку, навчанню та соціалізації дітей з ООП. Створюючи комфортні умови, використовуючи інноваційні методи та співпрацюючи з батьками й фахівцями, ми можемо забезпечити кожній дитині рівний доступ до знань і можливостей. Мій досвід показує, що інклюзія не тільки допомагає дітям з ООП, а й формує толерантність, емпатію та взаєморозуміння в усього класу.

Список літератури

1. Бойко В. О. Інклюзивна освіта : до питання визначення поняття та особливостей її запровадження. *Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 4. URL : file:///C:/Users/user/Downloads/Nzspp_2012_4_3.pdf
2. Данілавичюте Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 287 с.

3. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. *Педагогічний альманах : збірник Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради»*. Херсон, 2018. Випуск № 37. С. 236–240.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
5. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. За заг. ред. Колупаєвої А.А. Київ : А. С. К., 2012. 308 с.
6. Міщук Л. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 5. С. 139–142. URL : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkh/2012_5/12mliupn.pdf.
7. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа : особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. Кол. авторів : А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ : А. С. К., 2007. 128 с.
8. Індекс інклюзії : загальноосвітній навчальний заклад : навч.-метод. посіб. Кол. авт. О.О. Патрикєєва, Н. З. Софій, І. В. Луценко, І. П. Василяшко ; під заг. ред. В. І. Шинкаренка. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 96 с.
9. Alaluf O. & Rusu A. S. Different disabilities, different attitudes toward parental involvement in school in Israeli teachers : In 5th Conference on Education, Reflection, Development (ERD). 2017. P. 593-603.
10. Chavarria. R. M. E., Condo M. B., Gonzalez-Montesino G. & R. H. Universal Design of Learning and and inclusion in Basic Education. *Alteridad-Revista De Educacion*. 2018. № 14. P. 207-218.

Простір підтримки й розвитку дітей у початковій школі: індивідуальний практичний підхід у роботі з учнями з особливими освітніми потребами

Наталія ЛЯХОВА,
практичний психолог Люботинської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 4 Люботинської міської ради
Харківської області
natali30763@gmail.com

У статті окреслено важливі проблеми інклюзивної освіти та індивідуального підходу до навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у початковій школі. Автор зауважує, що успішне навчання таких дітей потребує злагодженої роботи команди, яка включає вчителя, психолога, асистента вчителя та батьків. Запропоновано низку практичних корекційних вправ і психологічних ігор, спрямованих на розвиток уваги, координації, мовлення, слухового сприйняття, емоційного інтелекту, а також на зняття фізичної та психоемоційної напруги. Підкреслено, що використання цих інструментів допомагає створити безпечне та довірливе освітнє середовище, сприяє самовираженню, розвитку комунікативних навичок та соціальній адаптації дітей з ООП. Зазначено, що індивідуальний підхід та емоційна підтримка є ключовими для розкриття потенціалу кожної дитини та забезпечення її відчуття приналежності та щастя.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з ООП, індивідуальний підхід, корекційні вправи, психологічні ігри, розвиток уваги, координація, мовлення, слухове сприйняття, емоційний інтелект, кінезіологія, соціальна адаптація, початкова школа.

Кожна дитина має право на світло знань: індивідуальний підхід у навчанні дітей з ООП